

انسان جهاد کشاورزی استان گلستان

انگاه کتب کاووس

مسیر بقای شتر

منیره تقان پور و مجید محمد اسمعیلی

دانشجوی کارشناسی مرتع و آبخیزداری و دانشیار دانشگاه گنبد کاووس

Viva.gunners@yahoo.com

چکیده

شتر حیوانی است که علیرغم جثه بزرگی که دارد بدلیل تدابیر ظریفی که خداوند در خلقت آن به کار برده نسبت به دامهای دیگر کمترین آسیب را به مراتع وارد می کند ، زیرا شتر سازگار به زیست در مناطق خشک و بیابانی می باشد و با گیاهان خاردار و گیاهان شن دوست و شورپسند آن نواحی نیاز غذایی خود را برطرف می کند. عده ای از کارشناسان اعتقاد به تخریب مراتع توسط شترها داشته و نظر بر این دارند که جهت اهدافی چون پیشگیری از تخریب مراتع و یا جلوگیری از کاهش جمعیت شترها در کشور و همچنین استفاده از شیر و گوشت پرفایده این موجود ارزشمند بهتر است به شترداری صنعتی بیش از پیش توجه گردد تا علیرغم ایجاد فرصت شغلی برای جویندگان کار ، با دستکاری در پروسه تولید مثل شتر و کاهش فاصله زمانی زایمان شتر نسبت به افزایش تولید گوشت و شیر شتر که امروزه بازارهای غربی از متقاضیان این محصولات می باشند اقدام نمایند ، زیرا طی نتایج آزمایشات کارشناسان غربی فواید بسیاری در خصوص استفاده از شیر و گوشت شتر جهت درمان بسیاری از بیماری ها چون ایدز و هیپاتیت و سرطان ها و آلزایمر و کاهش اثرات بیماری دیابت و ناراحتی های قلبی یافته اند. پس کارشناسان معتقد به سیستم صنعتی بر این باورند که در این سیستم با تلقیح مصنوعی و یا استفاده از استخر ژنتیکی سبب اصلاح ژنتیکی این دام ارزشمند گردند تا از مواجهه با کوچک شدن جثه شتر و ظهور صفات نامرغوب دیگر که در نتیجه عوض شدن نژاد شتر نر در گله یا منطقه و ایجاد هم خونی های شدید در شترها و نتیجتاً سقط جنین و تلفات در شترها می گردد جلوگیری شود.

کلمات کلیدی: زایش ، پيله زدن ، دوران فعل (یا استروس) ، استخر ژنتیکی

مقدمه

از نگرانی های بزرگ انسان برای قرن حاضر و آینده با توجه به ازدیاد سریع جمعیت در جهان مسئله کمبود مواد غذایی و به خصوص پروتئین با منشأ حیوانی است. پس متخصصین علوم تغذیه را به فکر چاره جویی واداشته و طرح هایی

همچون نگهداری و پرورش شتر و استفاده از محصولات عمده آن را که از منابع پروتئین حیوانی است امروزه مورد توجه قرار گرفته است.

طبق بررسی های اقلیم شناسی حدود دو سوم مساحت ایران جزو منطقه نیمه خشک و خشک محسوب می شود و میانگین بارش آن حدود ۲۵۰ میلی متر می باشد و طبق تجربه یکی از مهمترین دامهایی که می تواند در این اقلیم تطابق یافته و تولید مثل و بازده اقتصادی داشته باشد و با توجه به عادات چرای خود باعث حفظ و احیاء مراتع آن اکوسیستم گردد شتر است. زیرا شتر قادر است از انواع خاص گیاهان مرتعی به میزانی استفاده کند که دامهای دیگر قادر به استفاده از آن نمی باشند. علاوه بر برتری شتر به تحمل شرایط سخت محیطی، نسبت به سایر دامهای اهلی، این دام قادر است در شرایط تغذیه دستی نیز با دامهای بسیار پر تولید هم وزن خود (مثل گاو) رقابت کرده و افزایش وزن روزانه بالایی را داشته باشد.

مزیت دیگر شتر بر سایر دامهای اهلی اینست که این دام مواد خوراکی را با قابلیت هضم بالا و بازده بیشتری نسبت به گاو و گوسفند و بز استفاده می کند. در ضمن شتر در مقایسه با گوسفند و بز مقدار ماده خشک کمتری نسبت به وزن متابولیکی خود مصرف می کند

اصلاح نژاد شتر در ایران

مناطق پرورش شتر، از نامساعدترین محیط پرورش دام بوده و اصلاح این گونه محیط ها از لحاظ بهبود آب و خاک در حال حاضر مقرون به صرفه نمی باشد و با توجه با اینکه حدود ۷۰٪ تولیدات دام منشعب از اثرات محیطی است و اصلاح نژاد فقط در ۳۰٪ از تولید آنها در وضعیتی که شرایط زیستی به خطر نیفتد مؤثر است لذا اصلاح نژاد در جهت افزایش وزن به هیچ وجه در شترهای ایران توصیه نمی گردد و بهبود شرایط محیطی در جهت بازدهی و بهره وری بسیار مناسب خواهد بود. امروزه دامدارانی که شتر را به روش سنتی پرورش می دهند معتقدند که در سال های اخیر بدلایلی چون تغذیه و عوض نشدن نژاد شتر لوک (شتر نر) در منطقه شتران سال به سال ضعیف تر و کوچک تر می گردند.

تولید مثل در شتر

هر شتر ماده در شرایط ایده آل می تواند در طول عمر ۳۵-۴۰ ساله ی خود ۱۰-۱۵ مرتبه بارداری را تجربه نماید که امروزه به دلیل کاهش علوفه و کاهش کیفیت علوفه تعداد بارداری در طول عمر متوسط آنها کمتر شده است. شتر ماده پس از چهار سالگی فحل (استروس) شده و در حدود ۳-۴ روز میل به جفت گیری دارد که اگر در این مدت آبستن نشود پس از ۲۸ روز دیگر فحل شده و آماده برای جفت گیری است. اما شتر نر پس از شش سالگی به مرحله ی پيله

انسان جهاد کشاورزی استان کرمان

انگاز کبکد کابوس

۲۸ فروردین ۱۳۹۳ - دانشگاه گنبد کاووس

زدن رسیده و آماده ی جفت گیری خواهد بود. اگر شتر ماده پیش از چهار سالگی به دلیل پنبه ی قوی فحل شده و جفت گیری نماید مردم محلی این امر را مکروه دانسته و از خوردن شیر و دوغ آن پرهیز کرده و تنها حاشی (نوزاد شتر) از این شیر استفاده می کند.

در شترداری سنتی تلقیح مصنوعی متداول نبوده و معدود شتردارانی هستند که شتر نر را به مدت یک هفته در گرو گرفتن مبلغی به عنوان کرایه مجاز به جفت گیری با شتر ماده می گردانند. یعنی شتر ماده را در کنار نر به مدت یک هفته نگه می دارند. زمان آمادگی جنسی (فحلی) و جفت گیری شترهای ترکمن در اواخر زمستان (اسفند ماه) می باشد و فاصله ی بین دو زایش در شترهای منطقه ی ترکمن صحرا ۲-۳ سال بوده و وزن تولد بچه شترها به طور متوسط ۳۵ کیلوگرم می باشد. طول دوره ی آبستنی ۳۷۰-۳۹۰ روز است. متوسط طول دوره آبستنی برای مادر حاشی های نر ۳۹۱ روز و متوسط طول دوران آبستنی مادر حاشی های ماده ۳۹۷ روز است. امروزه کارشناسان معتقدند که در سیستم صنعتی می توان با برنامه ریزی هایی اصولی ، شرایط را طوری سازماندهی کرد که شتر ماده تا فاصله ی ۱۴ ماه پس از زایمان ، یک زایمان دیگر داشته باشد. بدین ترتیب حاشی ها را پس از ۲۴ روزه گی از شیر مادر گرفته و با شیر گاو و یا شیر خشک و کمی یونجه پرورش داده و عده ای از آنها را برای پروار بندی انتخاب می کنند و روزانه ۳-۵ کیلوگرم شیر گاو را در سطل های دارای سر پستانک ریخته و به حاشی ها داده می شود (و یا ۱۲۰ گرم شیر خشک را در آب حل می کنند) و پس از ۱۰-۱۲ روز شیر دادن مصنوعی شروع به دادن کنسانتره به حاشی ها می کنند و ۳ هفته بعد از شیرگیری علاوه بر شیر داده مصنوعی شروع به دادن ۲۰۰ گرم کنسانتره می کنند و در ۱۲-۱۴ هفتگی شیر دادن قطع می شود. این سیستم بیشتر برای حاشی های نر قابل اجراست. اما حاشی های ماده تا ۳ ماهگی باید همراه مادرشان بوده و پس از این مدت باید آنها را از شیر گرفته و جیره کنسانتره یا یونجه داد. از نتایج این سیستم این است که بازده عمل زیاد می شود و تعداد حاشی بیشتر و طبعاً تولید گوشت بیشتری خواهیم داشت ولی از سوی دیگر تولید شیر را از دست می دهیم ولی سریعتر می توانیم تعداد دام را افزایش دهیم.

فحل شدن شترها ۷ روز تا ۱/۵ ماه پس از قطع شیردهی و به طور میانگین ۱۸ روز می باشد. با این سیستم فاصله ی دو زایش که در سیستم باز ۷۱۵ روز بود در سیستم صنعتی به ۴۰۴ روز کاهش یافته که این اختلاف ۳۰۰ روزه نشان می دهد که با این روش فاصله ی دو زایش به جای ۴۸ ماه به ۱۴ ماه کاهش می یابد. سنین بین تولد و ۳ هفتگی سخت ترین زمان نگهداری حاشی محسوب می شود و حاشی در این زمان بسیار حساس بوده و تلفات حاشی در این دوره زیاد است. خوردن بیش از حد شیر سبب به هم خوردگی تعادل دستگاه گوارش و اسهال و گاهی نیز مرگ می شود. شترداران معمولاً ابتدا یک پستانک و به مرور زمان بقیه ی پستانک ها را در اختیار حاشی می گذارند و در سن ۸ تا ۹ ماهگی تمام سر پستانک ها برای شیر خوردن در اختیار حاشی گذارده می شود.

معاونت علوم و فناوری ریاست جمهوری، معاونت پژوهشی وزارت اقتصاد و امور بازرگانی، موسسه تحقیقات علوم دامی ایران، انجمن علوم دامی ایران،

زایمان شتر

زایمان شتر دارای سه مرحله است که عبارتند از: دردهای زایمان، مرحله ی زایش و بالاخره خروج جفت از شکم مادر. مرحله ی زایش در شتر یک کوهانه ۲۵ دقیقه و در شتر دو کوهانه حدود ۴۰ دقیقه می باشد که دلیل این اختلاف بزرگتر بودن دیلاق یا حاشی شتر دو کوهانه می باشد. پس از زایمان شتر دیلاق یا حاشی خود را نمی لیسد و از این جهت باید آن را خشکانید و تا چند روز رویش جل انداخت. البته برخی از بارداری های شتر به تولد حاشی منتهی نشده و گاهاً سقط جنین و یا مرده زایی اتفاق می افتد که دلایل آن می تواند فشار کار زیاد و یا خشکسالی و نتیجتاً کمبود علوفه با کیفیت و در نهایت ضعف بدنی شتر باشد. گاه نیز عدم توانایی مادر و یا اشکالاتی در رشد جنین سبب سقط می گردد و برخی اوقات نیز بیماری ها یا سکندری خوردن شتر ماده و یا استفاده از برخی گیاهان سبب سقط جنین در شترها می گردد. هم خونی در گله هم می تواند یکی از دلایل افزایش سقط جنین باشد. گاهاً در پروسه ی زایش شتر مادر قادر به زایمان نمی باشد که شترداران به طرق مختلفی به حیوان کمک می کنند.

یکی از روشهایی که نگارنده در تحقیق میدانی در ترکمن صحرا به آن دست یافته است که در زمانی که پروسه زایمان شتر زیاد طول کشیده و قادر به زایش نیست دامداران نمک سیاهی که در سقف خانه های ترکمنی یعنی (آعاج اوی) را که آن نمک معروف به (قره قروم) می باشد را در تشت آب نمک خیسانده و در مقعد شتر مادر وارد کرده و دهانه ی مقعد را می دوزند و به شتر در حال زایمان تا می توانند علوفه می دهند تا مجبور شود مدفوع نماید و در اثر فشاری که دام جهت دفع مدفوع بر مقعد بسته خود وارد می آورد (دیلاق) شتر متولد می گردد. شترداران تمام بیماری های دیگر شترها را نیز تا حد ممکن بنا به تجربیات خود درمان می کنند.

بحث و نتیجه گیری

با توجه به مطالب بالا، دلیل تخریب مراتع کشور یک سری مشکلات زنجیره وار است که در این میان نقش شتران و چرای آنها در مناطق کویری و نیمه کویری کشور نقش ملموسی نیست. ولی به هر حال جهت جلوگیری از هر گونه خطر احتمالی برای مراتع و بهبود روش های سنتی شترداری موارد ذیل پیشنهاد می گردد:

۱- نظام سنتی شترداری که در آن شتران بدون ساریان در بیابان رها می شوند نظام مطلوبی نیست و باید اصلاح شود. یعنی تمام شترداران بزرگ موظف به استخدام یک ساریان یا بیشتر شده و پس از دریافت پروانه شترداری، اقدام به اخذ پروانه چرا در مرتع منطقه نموده و متعهد شوند که با اداره ی کل جنگل ها و مراتع همکاری نموده و نحوه کار آنها تحت نظارت اداره کل جنگل ها و مراتع باشد.

انسان جهاد کشاورزی انسان کلان

نگاره کتب کاوش

۲- معاونت امور دام باید با احداث آبشخوار در مناطق مختلف کشور از تخریب مراتع اطراف آبشخوارهای فعلی بعلت تراکم بیش از حد ظرفیت مرتع در آنها جلوگیری کند.

۳- شترداری در کشور باید با پتانسیل تولید علوفه و اصلاح مراتع همراه و همگام باشد تا آسیبی به منابع طبیعی کشور وارد نشود.

۴- سیاست ترویج و توسعه کمی شترداری باید متناسب با توسعه کمی و کیفی مراتع باشد در غیر اینصورت این کار، کاری غیر منطقی بوده و به ضرر کشور خواهد بود.

منابع :

۱ - احسان مقدس - مجله سنبله شماره ۱۱۴

۲ - محمد مهرگان فر - طرح شترداری و پرورش شتر در گلستان

۳ - پرورش شتر - سید عباس فدایی